

Asia: VN/23602/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi nuorisolain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunto valtakunnallisia nuorisoalan järjestöjä koskeviin esitysluonnoksiin (lain 17 ja 18 §; asetuksen 5 ja 6 §)

Uudeksi valtakunnallisuuden perusteeksi asetusluonnoksessa on esitetty, että toimintaa tulisi olla vähintään seitsemän maakunnan alueella, tai vaihtoehtoisesti näyttää, että avustettavan järjestön toiminta muulla tavalla tavoittaa kohderyhmänsä valtakunnallisesti. Toiminta-alueen kasvattaminen on sinänsä perusteltua, mutta seitsemän maakunnan määrä vaikuttaa melko suurelta muutokselta edeltävään kolmeen maakuntaan nähden. Se voi myös asettaa erilaiset vähemmistöperusteiset järjestöt avustusasemaltaan haavoittuviksi ja voi toteutuessaan kaventaa näin avustettavien järjestöjen keskinäistä moniäänisyyttä.

Nuorisolakiluonnoksessa on nostettu keskeisimmäksi valtionapukelpoisuuden arviointitekijäksi merkityksellisyys ja vaikuttavuus. Tämä on perusteltua, jos merkityksellisyys ja vaikuttavuus perustuu järjestön itse määrittämiin ja perustellusti valittuihin merkityksellisyyden ja vaikuttavuuden mittaristoihin, kuten nuorisolakiluonnoksessa esitetään. Uudeksi arviointikriteeriksi esitetty ”järjestön toiminnan ajankohtaisuus” kuitenkin herättää kysymyksiä. Esitysluonnoksessa arviointikriteerivalintaa on perusteltu nuorten muuttuvilla tarpeilla ja nuorten elämässä, toiminnassa ja toimintaympäristössä tapahtuvien muutostrendien kautta, mutta määritelmä on edelleen hyvin väljä ja tulkinnanvarainen. Jos lasten ja nuorten kokemat tarpeet ovat järjestön toiminnassa melko muuttumattomia (esimerkiksi omissa kyselyissämme lasten ja nuorten yleisimmät toiveet liittyvät toiminnan jatkuvuuteen), niin miten tätä tulkitaan järjestön toiminnan ajankohtaisuuden näkökulmasta? Koska kyseessä on yleisavustus, lähtökohtana pitäisikin olla 1) järjestön oma kriittinen ja perusteltu arvio keinoista vastata lasten ja nuorten tarpeisiin tai 2) luotettavalla tavalla lapsilta ja nuorilta suoraan kerätty ajankohtainen tutkimustieto, joka määrittää järjestön keinovalikoima vastata kohderyhmänsä tarpeisiin.

Kolmas kriittinen kohta koskee asetusluonnosta jäsenperusteisuudesta valtionavustuskriteerinä, joka syrjäyttää nykyisessä asetuksessa määritellyn toimintaan osallistuvien nuorten määrän

arviointikriteerinä. Näemme tämän muutoksen epäjohdonmukaisena järjestötoiminnan yleisiin muutoksiin nähden, jotka korostavat muun muassa nuorten matalan kynnyksen osallistumisen mahdollistamista jäsenyysperustaisuuden sijaan. Tämä on linjassa myös kansalaistoiminnan ilmiöpohjaistumisen ja digitalisoitumisen kanssa (mm. Nuorisobarometri 2018). Lasten ja nuorten matalan kynnyksen ja ”pop-up-tyyppisten” osallistumismahdollisuuksien vahvistaminen jäsenyysperusteisen toimijuuden sijaan on ollut usealla nuorisojärjestöllä pitkän ajan tavoite, joka on tähän asti ollut linjassa myös keskeisten avustusperiaatteiden kanssa.

Matalan kynnyksen osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen toimintaperusteisesti koskee erityisesti heikossa sosioekonomisessa asemassa olevia lapsia ja nuoria ja ihan erityisesti alle 15-vuotiaita lapsia ja nuoria. Nähdäksemme lapsen tai nuoren jäsenyysstatus toiminnan laajuuden määrittäjänä olisi täten jo lähtökohtaisesti lapsia ja nuoria eriarvoistava sekä ristiriidassa nuorten ja järjestöjen toimintaympäristön muutostrendeihin nähden. Alle 10-vuotiaiden toimijuutta järjestöissä ei ole myöskään riittävästi tutkittu, jotta heidän toimijuuttaan voitaisiin kyseisen muutoksen myötä rajata voimakkaasti jäsenyysperusteiseksi. Muutoksista on perusteltua laatia perusteellinen YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen lapsivaikutusten arviointi.

2. Lausunto valtakunnallisia nuorisoalan osaamiskeskuksia (OSKE) koskeviin esitysluonnoksiin (lain 19 §; asetuksen 7 ja 8 §)

Pidämme hyvänä, että osaamiskeskusten toimintaa liitetään tiiviimmäksi osaksi valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaa, mutta osaamiskeskusmallia tulee myös kehittää. Resurssien niukentuessa tulee harkita osaamiskeskusten roolia, tarkoituksenmukaisuutta ja hyötyä suhteessa myönnettyihin avustuksiin. Tällöin tulee määrittää tarkasti osaamiskeskusten tavoitteet ja valita osaamiskeskukset sen mukaisesti. Osaamiskeskukseksi tulee valita tahoja, jotka kehittävät ja pilotoivat monipuolisesti sellaisia nuorten hyvinvointia edistäviä toimintoja, joita voidaan hyödyntää laajasti myös osaamiskeskuskauden päätyttyä.

3. Lausunto nuorisokeskuksia koskeviin esitysluonnoksiin (lain 20 §; asetuksen 9 ja 10 §)

Ei lausuttavaa

4. Lausunto muita säännöksiä koskeviin esitysluonnoksiin (lain 23, 24, 26 ja 27 §; asetuksen 1 §)

Päivitykset ovat pääsääntöisesti perusteltuja. Valtionavustustoiminnassa valtionapukelpoisuuden peruminen tulisi sovellettavaksi silloin, jos järjestön toiminta ei enää täytä nuorisolaissa tai sen asetuksessa säädettyjä valtionapukelpoisuuden edellytyksiä. Valtionavustuskelpoisuuden peruuttamistoimea kuvataan toimenpiteenä poikkeukselliseksi, ja tästä syystä valtionapukelpoisuuden menettämiselle tulee olla painavat ja asialliset perusteet. Järjestöllä tulee myös lähtökohtaisesti olla mahdollisuus hakea valtionapukelpoisuutta uudelleen, kun järjestön toiminta täyttää jälleen valtionapukelpoisuuden edellytykset. Tältä osin lakiluonnoksen 23§ on syytä tarkistaa ja tarkentaa.

Uutena hallintotasona toimiva hyvinvointialue on perustellusti huomioitava myös nuorisolaissa.

5. Lausunto Harrastamisen Suomen mallia koskeviin esitysluonnoksiin (lain 12 a ja 21 a §)

Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi nuorisolakiin uudet säännökset Harrastamisen Suomen mallista sekä valtionavustuksen myöntämisestä Harrastamisen Suomen mallin mukaiseen harrastustoimintaan. Esityksen mukaan kunnat hakisivat avustuksia vuosittain ja avustusten myöntäminen tapahtuisi aluehallintovirastojen toimesta.

Harrastamisen Suomen mallia koskeva lisäys on pääsääntöisesti kannatettava, mutta tällöin on otettava tiukemmin huomioon kuntien kirjavat käytännöt toteuttaa ja Avien mahdollisuudet valvoa Harrastamisen Suomen mallia sekä mitata toteutuneen toiminnan laatua ja vaikuttavuutta. Nykyinen tilanne asettaa merkittäviä haasteita Harrastamisen Suomen mallia toteuttaville järjestöille ja asettaa lapset/nuoret sekä toimintaa toteuttavat järjestöt lähtökohtaisesti eriarvoisiin asemiin keskenään. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulisi luoda valtakunnallisesti yhdenmukaiset ohjeistukset kunnille, joiden toteutumista valvovat aluehallintovirastot. Ohjeistusten on oltava riittävän tarkat ja yksiselitteiset ja niiden tulee koskea ainakin sopimuskäytäntöjä, ohjaajien työehtoja ja sekä verotukseen liittyviä käytänteitä.

Harrastamisen Suomen malli on sinällään kehityskelpoinen malli. Joillekin lapsille ja nuorille on suuri kynnys kokeilla eri harrastuksia esimerkiksi seuratoiminnassa, jos toiminnassa ei ole mukana entuudestaan tuttuja ihmisiä. Harrastamisen Suomen mallista voisikin hyötyä erityisesti sellaiset lapset ja nuoret, jotka eivät ole syystä tai toisesta löytäneet vielä omaa harrastustaan ja haluaisivat päästä kokeilemaan eri harrastusmahdollisuuksia paineettomasti ja tulostavoitteettomasti tuttujen ihmisten ja toimintaympäristön parissa matalalla sosiaalisella kynnyksellä. Yksi suuri syy sille, miksi lapsi ja nuori ei hakeudu harrastamaan, voi olla juuri kaverin puuttumisesta ja koetussa yksinäisyydessä – ilman kaveria ei ole kiva mennä harrastamaan (Esim. <https://yle.fi/uutiset/3-12154575>)

Yhä useampi lapsi ja nuori myös uupuu nykyään koulu- ja harrastustoiminnan paineissa, jonka vuoksi on tärkeää, että koulupäivän yhteydessä tapahtuva harrastustoiminta tukee lasten ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Harrastamisen Suomen mallin mukainen harrastustoiminta ei saa näyttäytyä lapselle tai nuorelle yhtenä suoritettavana tai uuvuttavana asiana lisää, vaikka se muuten mielekästä ja kiinnostavaa olisikin (Esim. <https://yle.fi/uutiset/3-6544505>).

Tärkeää olisi myös saada harrastustoiminta aidosti jokaisen lapsen ja nuoren ulottuville lapsen tai nuoren taustasta riippumatta sekä huomioida lasten ja nuorten kompetenssit harrastaa jos aiempaa kokemusta tai mallia harrastamiselle (esim. kotoa) ei entuudestaan ole. Pitkäkestoisen harrastamisen sijaan Harrastamisen Suomen mallilla olisi tärkeää keskittyä ensisijaisesti lasten ja nuorten harrastamiskompetenssien vahvistamiseen, harrastamiskiinnostuksen syntymiseen ja kokeilumahdollisuuksien tarjoamiseen erityisesti niille lapsille ja nuorille, joille harrastaminen on entuudestaan vierasta. Tätä kehityssuunnan valintaa tukee myös esim. Helsingin kaupungin selvitys

lasten harrastamisen esteistä ja kannustumista, jossa sivuttiin myös Harrastamisen Suomen mallin kehityssuuntia (Lähteenmaa 2021; Lasten ja nuorten harrastamisen esteet ja kannustimet sekä vaikutukset elämänlaatuun). Marraskuussa 2021 Helsingissä tehdyssä selvityksessä huomattiin, että huomattava määrä lapsia jää edelleen maksuttoman harrastustoiminnan ulkopuolelle, jonka vuoksi on selvää, että nyt panostettava yhteneväisten toimintatapojen luomiseen, jotta malli saavuttaisi paremmin sille asetetut tavoitteet sekä toteuttaa pilotoinnin tuloksista kattava lapsivaikutusten arviointi tulosten todentamista ja mallin jatkokehittämistä varten.

6. Lausunnonantajan yleiskommentit tai huomiot/ehdotukset koskien lain muita säännöksiä

YK:n lapsen oikeuksien mukainen lapsivaikutusten arviointi tulee tehdä kaikista nuorisolain ja sen asetukseen liittyvistä muutoksista. Lapsiasiavaltuutettu on nostanut vuoden 2022 eduskuntakertomuksessaan esiin suomalaisen lainsäädännön vaihtelevan lapsivaikutusten arvioinnin tason. Nuorisolain valmistelussa tulee huomioida kattavasti kansallisen lapsistrategian mukaiset painopisteet. Kansallinen lapsistrategia edellyttää, että kaikkien lasten oikeudet toteutuvat Suomessa mahdollisimman täysimääräisesti ja että lasten osallisuus ja oikeus tulevaisuuteen turvataan ja että eri hallinnonalat ja yhteiskunnan osa-alueet tukevat näiden tavoitteiden toteutumista. Lapsiasiavaltuutetun eduskuntakertomuksessa 2022 myös todetaan, että lasten oikeudet ovat jääneet viimeisellä neljävuotiskaudella pahasti koronapandemian ja ilmastokriisiin varjoon. Nyt viimeistään on aika nostaa lapsen oikeudet ja niiden täysimääräinen ja yhdenvertainen toteutuminen takaisin päätöksenteon keskiöön.

Järjestöjen näkökulmasta on tärkeää myös pitää huolta, että valtionavustusten arviontikriteerit eivät muutu liian usein, jotta järjestöjen toiminnan vaikuttavuuteen liittyvä pitkäjänteinen työ ei valuisi hukkaan.

Hakolampi Anni
Suomen Demokratian Pioneerien Liitto ry Pinskut